

УДК 334.722(4:477)

Стефанів Р. – аспірант групи БМа-21

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МСБ У КРАЇНАХ ЄС: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Науковий керівник: д.е.н., професор Сороківська О.А.

Stefaniiv R.

Ternopil Ivan Puluj National Technical University

FEATURES OF SME DEVELOPMENT IN EU COUNTRIES: LESSONS FOR UKRAINE

Supervisor: D. of Sc. (Econ.), Professor Sorokivska O.A.

Ключові слова: малий і середній бізнес, європейський досвід, фінансова підтримка.

Keywords: small and medium-sized enterprises, European experience, financial support.

Малий і середній бізнес (МСБ) у країнах Європейського Союзу відіграє ключову роль в економіці, забезпечуючи 99% підприємств, понад 65% робочих місць і більше 50% доданої вартості [1]. В останні десять років розвиток МСБ відбувався в умовах глибоких трансформацій, пов'язаних із цифровізацією, глобальними кризами, пандемією COVID-19, війною в Україні, інфляційними та енергетичними шоками. Такий контекст актуалізував питання ефективної політики підтримки малого бізнесу як інструменту стійкого зростання. Досвід ЄС, зокрема Німеччини, Польщі та Естонії, дає змогу виокремити успішні механізми, що забезпечили як збереження, так і трансформацію МСБ у кризові періоди, і є особливо релевантними для України на шляху відбудови та євроінтеграції.

Незважаючи на загальновизнану роль МСБ у формуванні економічної динаміки, саме фінансове забезпечення їхньої діяльності залишається однією з найбільш структурних проблем. Протягом останнього десятиліття частка підприємств, які вказували на труднощі з доступом до капіталу як головну перешкоду розвитку, залишалася суттєвою. У першому півріччі 2024 року 24% МСБ єврозони стикнулися з серйозними фінансовими бар'єрами – найвищий рівень з часів кризи 2008–2009 років [2]. У національних політиках ЄС проблема доступу до ресурсів розглядається не тільки через призму банківського кредиту, а й як питання наявності повноцінної архітектури фінансової підтримки – від венчурного та проєктного фінансування до механізмів гарантування, мікрофінансування й структурної участі держави у зниженні фінансових ризиків.

Поширення підходів, заснованих на проєктному менеджменті, є характерною ознакою європейської підтримки МСБ. Відбувається зміщення акценту з універсального субсидування на підтримку конкретних бізнес-проєктів із чіткими параметрами: календарним планом, бюджетом, визначеними результатами та системою контролю. У Польщі такі інструменти реалізуються через програми Smart Growth і NCBR, у Німеччині – через ZIM, а в Естонії – через Startup Estonia [3]. Подібні програми не лише фінансують проєкти, а й формують управлінські компетенції в

бізнесі, сприяючи розвитку інституційної зрілості. Підхід передбачає також наявність спеціалізованих інституцій супроводу: менторів, експертів, технопарків, що виступають посередниками між малими підприємствами, інвесторами та науковими установами.

У різних країнах ЄС інфраструктура фінансової підтримки МСБ відрізняється залежно від ступеня зрілості ринку капіталу. У Німеччині вона спирається на потужні банківські та гарантійні інститути. Державний банк розвитку KfW у 2022 р. забезпечив зростання кредитування МСБ до 76 млрд євро (+13%), при цьому частка відмов у позиках становила лише 9% [2]. У Польщі, де ринок капіталу менш розвинений, держава компенсує цю слабкість через масштабне використання фондів ЄС і національні гарантійні програми: з 2013 р. через BGK було забезпечено понад 75 млрд євро кредитів для МСБ [2]. В Естонії, де масштаб економіки обмежує традиційне кредитування, акцент зроблено на залученні венчурного капіталу та підтримці стартапів. Такий порівняльний аналіз свідчить про ефективність комбінованих моделей фінансового забезпечення з урахуванням специфіки країни.

Доступ до капіталу в ЄС є циклічно вразливим. У відповідь на пандемію COVID-19 уряди запровадили тимчасові механізми екстреної підтримки: кредитні канікули, гарантії, субсидії. Проте з початком жорсткої монетарної політики в 2022–2023 рр. та зростанням ключових ставок до 4–5% ситуація знову ускладнилася [2]. Це підтверджує необхідність антикризових, багатокомпонентних моделей підтримки МСБ, які включають гарантії, субсидії, проєктне фінансування, цифрові інструменти та освітні компоненти. Для України, яка переживає не лише макрофінансову нестабільність, а й наслідки повномасштабної війни, така модель є не просто бажаною, а стратегічно необхідною.

Цифрова трансформація стала ключовим вектором модернізації МСБ у ЄС. Індекс DESI засвідчує, що в 2022 р. лише близько 20% МСБ мали високий рівень цифрової інтенсивності [1]. Німеччина, попри середні позиції в рейтингу, продемонструвала ефективність програми Mittelstand-Digital, яка охопила 26 центрів цифрових інновацій [3]. У Польщі запроваджено ваучери на цифровізацію, хаби Industry 4.0, а також програми розвитку цифрових навичок. Естонія стала прикладом повної цифрової держави, де МСБ можуть виконувати всі адміністративні дії онлайн. Україна вже має подібну інфраструктуру через портал «Дія» і може масштабувати цифрові ініціативи, орієнтуючись на потреби регіонального малого бізнесу.

Інтеграція цифрових технологій у фінансування та управління проєктами стала ще одним ключовим уроком ЄС. Участь у програмах ЄС дедалі більше вимагає від МСБ володіння цифровими компетентностями: електронна подача заявок, використання CRM, візуалізація KPI, електронне звітування. У такій логіці цифровізація не є просто модернізацією бізнесу, а необхідною умовою для доступу до ресурсів, що відкриває для України можливість поєднати цифрову трансформацію з побудовою проєктно-орієнтованої системи управління в МСБ, за участі регіональних освітніх хабів, ваучерних систем і платформ обміну даними.

Інноваційна активність МСБ демонструє істотні відмінності між країнами. Німеччина та Естонія входять до групи «сильних інноваторів» (115% від середнього по ЄС), тоді як Польща — «помірний інноватор» (близько 70%) [4]. У 2020–2024 рр. програма ZIM у Німеччині профінансувала 14 тис. проєктів на 2,3 млрд. євро із середнім мультиплікатором приватних витрат у 1,9 [4]. Польща подвоїла витрати на науково-дослідні роботи (R&D) з 0,7% до 1,4% ВВП, впровадила податкові пільги (до 100% витрат на R&D, IP Box під 5%) [4]. Естонія стала лідером за кількістю технологічних єдинорогів на душу населення в ЄС, активно інтегрувалася в Horizon Europe та інші європейські програми [5].

У країнах ЄС підтримка інновацій ґрунтується на мережевому принципі – співпраця бізнесу, науки й держави. Кластери, технопарки, хаби дозволяють створювати середовище взаємодії, знижувати транзакційні витрати та прискорювати комерціалізацію розробок. У Німеччині ключову роль відіграють інститути Fraunhofer, у Польщі – Innovation Incubators, в Естонії – хаби в Тарту та Таллінні. Україна може використовувати ці приклади для формування регіональних центрів інновацій, особливо у прифронтових містах, із фокусом на дрони, енергетику, агротехнології та автоматизацію.

Ефективність інструментів підтримки значною мірою залежить від сприятливого інституційного та регуляторного середовища. У ЄС діє принцип «Think Small First» — оцінка впливу нових регуляцій на МСБ. У Польщі запроваджено механізми дерегуляції для стартапів, а в Естонії діє режим «регуляторної пісочниці». Для України доцільно імплементувати такі підходи, поєднуючи спрощення дозвільних процедур із підвищенням професійності інституцій підтримки. Реформування регіональних фондів і агенцій з урахуванням кращих європейських практик дозволить забезпечити прозорість та ефективність розподілу ресурсів.

Узагальнюючи, досвід ЄС демонструє, що стратегія підтримки МСБ повинна ґрунтуватися на інтеграції кількох векторів: фінансового забезпечення, цифровізації, інноваційної підтримки та регуляторного сприяння. Важливим елементом є також проєктна логіка, яка забезпечує не лише цільове використання ресурсів, а й розвиток управлінських компетенцій, формування культури планування та підзвітності в МСБ. Для України, що перебуває у стані війни та готується до масштабної відбудови, побудова системи підтримки МСБ на основі цих засад є передумовою для стійкого економічного зростання, розширення експортного потенціалу та гармонійної інтеграції до внутрішнього ринку ЄС.

У цьому контексті доцільним є формування національної політики розвитку МСБ, зорієнтованої на адаптацію європейських інструментів з урахуванням українських реалій: регіональної асиметрії, військових ризиків, дефіциту капіталу та обмежених управлінських ресурсів. Запровадження гібридної моделі підтримки – яка поєднує грантові програми, кредитно-гарантійні інструменти, пільгове оподаткування, а також цифрові платформи для управління проєктами – дозволить не лише активізувати підприємницьку ініціативу, а й сприяти структурній модернізації економіки в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. European Commission. *Digital Economy and Society Index (DESI), SME Performance Review 2023*. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-performance-review_en
2. European Investment Fund. *EIF SME Access to Finance Index Reports, 2023*. URL: https://www.eif.org/news_centre/publications/eif-access-to-finance-index.htm
3. KfW Bankengruppe. *Mittelstand Report & ZIM Programme Statistics, 2023*. URL: <https://www.kfw.de/KfW-Group/Service/Download-Center/Research/>
4. European Commission. *European Innovation Scoreboard, 2023*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en
5. Invest in Estonia. *Startup and Innovation Landscape Report, 2022*. URL: <https://investinestonia.com>